

KORONÁZZÁK A KIRÁLYT

A KORONÁZÁSI ORDÓK

A középkori uralkodót nem csak a népmesék tartják hatalmas úrnak, aki bármit megtehet országában, hanem a valóságban is roppant fontos személyiség. Bár döntéseit gyakorlatilag az egyházi és világi előkelők törekvéseinek, akarattal megnyilvánulásainak a figyelembevételével, tanácsuk meghallgatásával hozza, mégiscsak ő áll kivételes hatalommal országa élén, parancsait szolgáinak, katonáinak a hada lesi, s alattvalói sorsának alakulása igen sok vonatkozásban függ tőle. Egy erőskezű, a külső támadásokat visszaverni képes uralkodó sok szenvedéstől mentheti meg népét, de az is jótéteménynek számít, ha nem csak a más országokból jövő ellenséggel szemben oltalmazza meg a parasztot és a polgárt, de a nagybirtokosok hatalmaskodásaival szemben is védelmet nyújt, rendet tart országában. Fontosnak tartják a király személyét az uralkodó osztály tagjai is, hiszen ő irányítja, szervezi a politikai életet, elhatározása többnyire döntő abban a kérdésben, hogy melyik feudális úr, illetve érdekcsoport kerül előtérbe az ország kormányzásában, ki kap nagyobb birtokadományokat, s ha az alávetettek elégedetlensége robbanással fenyeget, vagy külső ellenség támadásától kell tartani, ő az, aki a feudális urakat összefogja, egységes fellépésüket biztosítja.

A király környezetében, az ország irányításában részes főurak között ott találjuk az érsekeket, püspököket, tehát az egyház vezetőit. A királyok jelentős birtokadományokat adnak az egyháznak, s a hála nem marad el. A templomokban az uralkodóért imádkoznak a papok, s a népet is a király iránti feltétlen engedelmességre, szeretetre nevelik, hiszen Isten állította őt országa élére, „Isten kegyelméből” uralkodik.

A király halála mindig bizonyos veszélyekkel fenyegeti az országot. Hiszen kérdés: ki jön utána, nem robban-e ki trónviszály, s ha ilyenre sokszor nem is kerül sor, nem okoz-e zökkenőket az új uralkodó kormányzata? Hogyan lesz valaki király? Ne menjünk bele itt a törvényes örökösödés, a trónra való alkalmasság, illetve alkalmatlanság bonyolult kérdéseibe; elégedjünk meg röviden annyival, hogy a király elődje halála révén örökli a trónt, illetve királylyá választják. Mindez azonban még nem elég: az egész ország tudomására kell hozni, mindenkivel, de legalább a nagybirtokosokkal el kell fogadtatni, hogy a király „Isten kegyelméből” átveszi a hatalmat. Az egyház, amely hívei életének minden jelentős mozzanatánál (keresztelés, házasság, temetés) képviselteti magát, természetesen részt kap a királlyá avatás szertartásából, sőt annak szervezője. Mivel pedig az egyház a Bibliát tekintette tanítása alapjának, nem lehet csodálni, hogy a királlyá avatás szertartása több ponton olyanná fejlődött, mint az ótestamentumi zsidó királyoké.

Már a korai nyugat-európai királyavatások egyházi szertartásának legfontosabb mozzanata az uralkodót Isten felkentjévé tette – az ószövetségi Saulnak és Dávidnak Sámuel által végrehajtott felkenését utánozva. Minthogy a püspököket is felkenték, s eredetileg az „Isten kegyelméből” formula is az egyháziaknak járt ki, az ezredforduló táján a császár és a király félig papi személynek számított. Így Szent István királyunk is e minőségében lehetett szuverén szervezője a magyar egyháznak. A IX. században a kétféle – papi és uralkodói – felkenés szertartása elkülönült egymástól, de a királyfelkenést ezután is annyira fontosnak tartották, hogy a XI. század közepének neves egyházi írója, Petrus Damiani még ezt nevezi az ötödik szentségnak. (Valószínűleg szentséggé is vált volna, de a VII. Gergely által képviselt pápai világhuralmi törekvések megakadályozták ezt.)

A koronának a felkenés mellett kezdetben csak másodlagos szerep jutott. Nagyon érdekes, hogy a korai frank királyok uralkodói jelvénye nem is a korona volt, hanem a hosszú haj és a királyi lándzsa. A hosszú hajnak mágikus erőt tulajdonítottak: amikor Nagy Károly apja, Kis Pipin megfosztotta uralmától és kolostorba záratta az utolsó Meroving uralkodót, levágatta a haját, ő maga pedig 751-ben királlyá

kenette magát, s ettől kezdve a „szentséges olaj” helyettesítette a hosszú haj mágikus erejét.

A királyi jelvények között ezután fokozatosan a sisakkorona került előtérbe, de hozzá más jelvények (trón, jogar, karperec, kard, gyűrű stb.) is társultak, sőt úgy tűnik, egyikük, a lándzsa a XI. századig még a koronánál is fontosabb volt.

A királyá avatási eljárást különböző szertartásrendek, latin szóval *ordók* szabályozták. Ezeket megfogalmazóikról, másolóikról, alkalmazási helyükről stb. neveztek el. A legrégibb ordót Egbert yorki érsek (732–766) állította össze; újabban inkább a X. századi angliai egyházi reformok irányítójának, Dunstan canterbury érseknek a nevével jelölik: ez az Egbert-, illetve Dunstan-ordó (főleg angolszász területen, de másutt is alkalmazták). Ebből fejlődött ki a 973-ban már használt, ugyancsak angolszász Edgar-ordó, 962-től a német császári koronázásoknál az úgynevezett mainzi (német) ordót követték, de számos más szertartásrend is ismert volt Európa-szerte.

Az egyes ordók többé-kevésbé eltértek egymástól, de valamennyi számos részmozzanatból állt. Egy-egy ordóban általában választás, az egyházi és világi hatalom átruházása, felkenés, koronázás, az uralkodói jelvények átadása, az uralkodás megkezdése szerepel. Az egyes mozzanatok sorrendje különbözhetett, néhány nem is volt meg minden ordóban, a szertartásoknál felhasznált jelvények is eltérhettek. A lényeg az volt, hogy az éppen felhasznált ordó valamennyi mozzanata szerepeljen, mert a szertartás egésze együtt jelentette a királyá avatást, az „Isten kegyelméből” való hatalom átruházását, annak ellenére, hogy később ez a merevség csökkent, illetve egy mozzanatot, a koronázást kiemelték, és a többenél nagyobb jelentőséget tulajdonítottak neki.

A MAGYAR KIRÁLYKORONÁZÁSOK ÉS A KORONA TÖRTÉNETE A XV. SZÁZAD KÖZEPÉIG

XI. századi királyaink koronázásáról elég keveset tudunk. Az bizonyos, hogy első királyunknak szüksége volt a keresztény egyház ideológiai támogatására. Megkeresztelkedett,

s 1000-ben vagy 1001-ben, Székesfehérvárott vagy Esztergomban, valószínűleg a császártól kapott koronával megkoronáztatta magát.

Ha az ezredforduló alkalmával ugyancsak Rómában tartózkodó császár volt is a korona küldője, e tény nem Istvának és országának a német császár hűbérúri fennhatósága alá kerülését jelenthette, hanem csupán annak a meglévő előjognak az elismerését jelképezhette, amely a korabeli hierarchiában a császárt a királlyal szemben megillette.

Egyes kutatók feltételezései, hogy Istvánt a német szokás szerint koronázták meg, nem a korabeli források leírásán, hanem különböző logikai kombinációkon alapulnak. Biztosan csak azt tudjuk, hogy Istvánt felkenték és megkoronázták. Mások nézetei szerint az Egbert- (Dunstan-) ordót követték volna első királyunk koronázásánál. Istvánt az 1031-ben készült koronázási palást sapkaszerű (abroncs?) koronával és lándzsával ábrázolja; ez utóbbi azonosítható azzal a bottal, amelyet az Egbert-ordó szertartásrendjét követve adnak át a királynak. Persze nyitva marad a kérdés: vajon a palást ábrája eléggé bizonyít-e az Egbert-ordó használata mellett? A lándzsa hatalmi jelvény volt, de tőlünk keletre, a nomád népeknél is használták, nem csak Nyugaton. Legújabban Gerics József és Ladányi Erzsébet nyugati források bevonásával és az 1968-ban Nagyharsányban kiasott dénárlelet zászlós lándzsaábrázolásának a felhasználásával további nyomos érvet szolgáltatott a lándzsa hatalmi (felség-) jelvény volta mellett, és sikerrel valószínűsítette, hogy első királyunk lándzsájának a mintája a német birodalmi szent lándzsa lehetett, amelybe, a történelmi hagyomány szerint, Krisztus keresztjéből való szöveget építettek be. A lándzsa István közvetlen utódai alatt is hatalmi jelvény. (Az ő koronázásukról is csak azt tudjuk, hogy megtörtént, és hogy felkenték őket.) Az 1044-es ménfői csatában Aba Sámuel aranyozott lándzsája legyőzőjének, III. Henrik német császárnak a kezébe került. A császár által támogatott Péter az Altaichi Évkönyv tanúsága szerint ugyancsak aranyozott lándzsát adott át urának, a császárnak, e ténnyel ismerve el alávetettségét.

Az egyetlen XI. századi uralkodó, akinek koronázása szinte teljes bizonyossággal az Egbert- (Dunstan-) ordó szertartás-